

**ЖАҲОН БАНКИНИНГ ХАЛҚАРО КРЕДИТОР СИФАТИДА ФАОЛИЯТИ
ТАҲЛИЛИ: СТРАТЕГИЯ ВА ТЕНДЕНЦИЯЛАР****Гулямов Абдулазиз Исмаилович**

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Бизнес ва тадбиркорлик олий мактабининг “Лойиҳа бошқаруви” мутахассислиги тингловчиси

Аннотация. *Мақолада инвестицион лойиҳаларни хориж маблағлари ҳамда тижорат банкларининг кредит линиялари ҳисобига молиялаштириш бўйича Жаҳон банки гуруҳининг сўнгги йилларда соҳаларни ривожлантириш учун ажратаётган кредит линиялари тенденциялари ёритилган. Шу билан биргалликда, Жаҳон банкнинг миссиясидан келиб чиқиб Жаҳон банки томонидан молиялаштириш турлари, стратегик мақсадларга йўналтирилган инвестиция линиялари таҳлил қилинган.*

Калит сўзлар: *инвестиция, лойиҳа, инвестицион лойиҳалар, стратегия, молиялаштириш, кредитлар.*

Жаҳон банки дунёнинг кўплаб ривожланаётган мамлакатларига техник ва молиявий ёрдам кўрсатадиган халқаро миқёсда тан олинган ва қўллаб-қувватланган. Бундан ташқари, қашшоқликни камайтириш асосий мақсади бўлган иқтисодиётда уларнинг ривожланишига ёрдам беради. Жаҳон банки ривожланаётган мамлакатлар ҳақида энг катта билимга эга. Бундан ташқари, улар молиялаштиришга келганда энг катта манбадир.

Жаҳон банки малакали ҳукуматларга паст фоизли кредитлар, нол фоизли кредитлар ва грантлар беради, буларнинг барчаси алоҳида иқтисодиётларнинг ривожланишини қўллаб-қувватлайди. Қарз ва нақд пул маблағлари глобал таълим, соғлиқни сақлаш, давлат бошқаруви, инфратузилма ва хусусий сектор ривожланишига ёрдам беради. Жаҳон банки, шунингдек, сиёсат бўйича маслаҳатлар, тадқиқот ва таҳлиллар ва техник ёрдам орқали турли ташкилотлар билан маълумот алмашади. У давлат ва хусусий сектор учун маслаҳат ва тренинглар таклиф қилади.

1947 йилдан бери Жаҳон банки анъанавий кредитлар, фоизсиз кредитлар ва грантлар орқали 12 000 дан ортиқ ривожланиш лойиҳаларини молиялаштирди.

Жаҳон банкнинг мақсадлари

- Бунга аъзо давлатларга иқтисодий ривожланиш ва қайта куриш учун узоқ муддатли капитал такдим этиш киради.

- тўлов балансини яхшилаш ва шу билан халқаро савдони мувозанатлаш учун узоқ муддатли капитални жалб қилишга ёрдам беради.

- аъзо давлатлар учун катта ва кичик бирликларга ва бошқа лойиҳаларга бериладиган юкларга қарши кафолатлар бериш орқали ёрдам беради.

- ривожланиш лойиҳалари амалга оширилишини таъминлайди. Шундай қилиб, у уруш давридан тинч иқтисодиётга қадар халқ учун шаффофлик ҳиссини келтириб чиқаради.

- Шунингдек, у капитал қўйилмалар ва кредитлар учун кафолат бериш орқали аъзо давлатлар учун капитал қўйилмаларни рағбатлантиради.

- Агар капитал қўйилма мавжуд бўлмаса, у кафолат беради ва маълум шартларда реклама тадбирлари учун кредитлар беради.

Жаҳон банкининг молиялаштириш турлари қуйидагича бўлинган.

Инвестицион лойиҳаларни молиялаштириш ҳукуматларга қашшоқликни камайтириш ва барқарор ривожланишни таъминлаш учун зарур бўлган жисмоний/ижтимоий инфратузилмани яратувчи тадбирларни молиялаштиришни таъминлайди.

Ривожланиш сиёсатини молиялаштириш ҳукуматлар ёки сиёсий бўлинмаларни барқарор, умумий ўсиш ва қашшоқликни камайтиришга эришиш учун сиёсат ва институционал ҳаракатлар дастури учун бюджет қўллаб-қувватлайди.

Натижалар учун дастур Жаҳон банки маблағларини тўғридан-тўғри белгиланган натижаларга эришиш билан боғлайди, мамлакатларга ўзларининг ривожланиш дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишни такомиллаштириш ва институтларни мустаҳкамлаш, тизимларни яхшилаш ва салоҳиятни ошириш орқали доимий натижаларга эришишга ёрдам беради.

Бугунги кунда Жаҳон банки иккита асосий органдан, 1960 йилда ташкил этилган Халқаро тикланиш ва тараққиёт банки (IBRD) ва Халқаро тараққиёт ассоциациясидан (IDA) иборат. Бундан ташқари, ўзаро боғлиқ институтлар, 1956 йилда ташкил этилган Халқаро молия корпорацияси (IFC), 1988 йилда ташкил этилган Кўп томонлама инвестицияларни кафолатлаш агентлиги (MIGA) ва 1966 йилда ташкил этилган Инвестиция низоларини ҳал қилиш бўйича Халқаро Марказ (ICSID) мавжуд.

Жаҳон банки гуруҳининг ушбу қўшимча аъзолари ҳам ўзига хос мақсадларга эга. IDA одатда суверен кафолатларга эга мамлакатларга фоизсиз кредитлар беради. IFC кредитлар, ўз капитали, рискларни бошқариш воситалари ва тузилган молия билан таъминлайди. Унинг мақсади хусусий секторга инвестицияларни яхшилаш орқали барқарор ривожланишга ёрдам беришдир. MIGA ривожланаётган мамлакатларнинг тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларини яхшилашга қаратилган. ICSID ҳукуматлар ва хусусий инвесторлар ўртасидаги низоларни ҳал қилиш учун капитал оқимини кучайтириш учун воситани тақдим этади.

Жаҳон банкининг ҳозирги асосий эътибори 6 та стратегик мақсадга қаратилган:

1. Энг қашшоқ мамлакатлар. Энг қашшоқ мамлакатларда, айниқса Африкада қашшоқликни камайтириш ва барқарор ўсиш.

2. Можародан кейинги ва заиф давлатлар. Можародан кейинги мамлакатлар ва заиф давлатларнинг махсус муаммоларига ечимлар.

3. Ўртача даромадли мамлакатлар. Ўртача даромадли мамлакатлар учун мослаштирилган хизматлар, шунингдек молиялаштириш билан ишлаб чиқиш ечимлари.

4. Глобал жамоат товарлари. Иқлим ўзгариши, юқумли касалликлар ва савдо каби миллий чегараларни кесиб ўтадиган минтақавий ва глобал муаммоларни ҳал қилиш.

5. Араб дунёси. Араб дунёсида каттароқ ривожланиш ва имкониятлар.

6. Билим ва ўрганиш. Ривожланишни қўллаб-қувватлаш учун энг яхши глобал билимлардан фойдаланиш.

2000 йилларнинг ўрталарида Жаҳон банкининг билим институти сифатидаги ғояси пайдо бўлди. 2010 йилга келиб Очiq кун тартиби Банкни ривожланишга янада шаффофроқ ёндашишга йўналтирди. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг 2000 йилдаги “Мингйиллик Ривожланиш Мақсадлари” ва кейинчалик 2015 йилдаги “Барқарор Ривожланиш Мақсадлари” билан ҳамкорликда Жаҳон банки жамият томонидан бошқариладиган ривожланиш ва ёрдамни мувофиқлаштириш, заиф гуруҳларни ҳимоя қилиш ва уларнинг таъсирини юмшатишга урғу бериб, янги асрга қадам қўйди.

Мазкур стратегиялар бўйича Жаҳон банки йиллар давомида бир қанча лойиҳаларга турли хил хажмдаги маблағлар ажратиб, маслаҳатлар бериб келмоқда.

Жумладан биргина мисол тариқасида Африканинг Нигерия давлатига 2017-2022 йилгача таълим соҳасини ривожлантириш учун 611 млн доллар, бизнес учун 350 млн доллар, иқтисодий диверсификация қилиш учун 150 млн доллар, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш учун 200 млн доллар, казиб чиқариш саноати учун 320 млн доллар ҳамда хизматлар соҳасинини ривожлантириш учун 75 млн доллар грантлар ажратди.

1990 йилдан 2011 йилгача бўлган даврда халқаро ривожланиш ёрдами тахминан 85 миллиард доллардан 130 миллиард долларгача ошгани сайин, унинг мураккаблиги ҳам ўсди. Ёрдам анъанавий равишда икки томонлама ёрдам агентликлари ва оз сонли кўп томонлама ташкилотлар (асосан БМТ агентликлари ва халқаро молия институтлари) орқали амалга оширилди. Ўтган ўн йилликда ривожланишнинг муайян соҳаларидаги муаммоларни ҳал қилиш учун ресурсларни жамлайдиган йирик глобал фондлар пайдо бўлди (масалан, вакциналар учун GAVI; OITS, сил ва безгак учун GFATM ва атроф-муҳит учун GEF). Бундан ташқари, хусусий ёрдам ва хайрия кўлами кескин ошиб, ОДАнинг 15-20 фоизига тенг бўлди. Ўртача даромадли давлатлар глобал майдонда иштирок этар экан, улар ҳам камбағал мамлакатларга ёрдам, инвестициялар ва техник ёрдам кўринишида ривожланишни қўллаб-қувватламоқда.

Хусусий секторни молиялаштириш учун кўп томонлама ва икки томонлама ривожланиш институтлари инвестициялари сўнгги 10 йил ичида сезиларли даражада ўсиб, йилига қарийб 40 миллиард долларни ташкил этди, аммо бу глобал хусусий

оқимларга нисбатан нисбатан кичиклигича қолмоқда. Жаҳон банки учун ривожланиш ёрдами эволюцияси ҳамкорликнинг янги имкониятларини ва бошқа иштирокчилар етакчилик қилаётган соҳаларда ўз ролини қайта кўриб чиқиш имкониятларини таклиф этади. Жаҳон банкининг билим, йиғилиш ва глобал тарғиботдаги роли унинг молия билан таъминлашдаги ролига нисбатан ошди. Жаҳон банки, шунингдек, ОДАни мувофиқлаштириш ва шаффофлигини таъминлашда, шунингдек, ривожланаётган мамлакатларга иқтисодий барқарорликка таъсир этувчи хавфларни бошқаришда ёрдам беришда катта рол ўйнайди.